

Франческа Земярска, асистент и докторант
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

ЛИТЕРАТУРНИ ЗОНИ: МАРГЬОРИТ ЮРСЕНАР И ПОНЯТИЕТО ЗА СВЕТОВНА ЛИТЕРАТУРА

Резюме. В три стъпки статията разглежда френската писателка Маргьорит Юрсенар като пример за *световна литература*. Първата е поставянето на въпроса защо Маргьорит Юрсенар е един от авторите, включени в книгата на Дейвид Дамрош „Пътешествие около света в 80 книги“. Втората стъпка е вглеждането в понятието световна литература през концепциите от „Западния канон“ на Харолд Блум, „Литература и идентичност преобразования на другостта“ на Огнян Ковачев и „Отвъд циркулацията“ на Галин Тиханов. Третата стъпка чете метода на Юрсенар като вписващ се в идеята за литературни зони и зоналност. *Ключови думи:* Маргьорит Юрсенар, Галин Тиханов, Дейвид Дамрош, Огнян Ковачев, световна литература, литературни зони

1. Дейвид Дамрош и примерът Юрсенар

По модела на романа на Жул Верн „Пътешествие около света за 80 дни“ (1873) и верен на своето понятие за световна литература Дейвид Дамрош замисля проекта „Пътешествие около света в 80 книги“.¹ В рамките на 16 седмици от май до август американският учен предлага разходка от Лондон до Бар Харбър (и/ли Ню Йорк) или от романа на В. Улф „Мисис Далауей“ до „Мемоарите на Адриан“ на Юрсенар (или „Властелинът на пръстените“ на Толкин).² Топографията на литера-

---

¹ Дамрош възнамерява реално да пропътува света и да изнесе серия от лекции, свързани със световната литература, но izolацията на Ковид-19 възпрепятства този план. Той се сеца, че Жул Верн пише романа си, без да напусне Париж и продължава „пътешествието“ като проект през социалните мрежи. Дамрош в ситуация на локдаун сравнява пътуването си в романа на французина Ксавие дьо Местр, „*Voyage autour de ma chambre*“ (1794), който след дуел в Торино прекарва повече от месец в домашен арест и описва своето пътуване из географията на собствената стая, парадирайки жанра на пътеписите.

² Има известно разминаване между плана за пътешествие, обявен от Дамрош, и книгата, излязла преди 10-ина дни на 16.11.2021. По план Ню Йорк е предпоследната спирка и пътешествието завършва в Бар Харбър, но в книгата местата им са разменени.

турата, която предлага Дамрош тръгва от „изобретяването на града“ Лондон – това е Лондон на Клариса Далауей, където Улф проследява криволиците на „едно обикновено съзнание в един обикновен ден“³ – за да стигне до светът като остров или по-конкретно до Бар Харбър – островът, където Юрсенар 36 години пише във от родината си и във от традицията на френскоезичната среда на континентална Европа.

Дейвид Дамрош сам отпраща към „Западният канон“ на Харолд Блум, която нарича „великолепна книга“, но идеята му е да разшири обхвата ѝ към един съвременен „глобален пейзаж“, а не само европейски, като също снесе претенцията за общовалидност – за разлика от Блум това не е постоянен каноничен списък, а просто едно възможно пътешествие из световната литература.⁴ Ако използваме термините на Блум от „Безпокойството от влияние“, този опит на Дамрош да завърши каноностроенето започнатото от своя колега, би било *tessera* (завършване) – второто отношение към предходниците, в което тяхното дело изглежда фрагментарно и нецялостно.

В защита на Блум може да се добави, че разглежданите от него автори в „Западният канон“ не са двадесет и шест, а значително повече като включим и финалния списък, в който Маргьорит Юрсенар е включена в хаотичната епоха с два свои романа – „*Coup de Grâce*“ и „Мемоарите на Адриан“.⁵ С две думи във визиите на Блум и Дамрош, М. Юрсенар е приведена като пример. Въпросът е защо?

Дамрош би могъл да бъде заподозрян, че в своето пътуване разчита преди всичко на интертекстуалността и превода. Така за Улф ни се казва, че е в диалог-съперничество с Дж. Конрад, А. Бенет и своите предшественици Дикенс, Джейн Остин, Ричърдсън, Филдинг и Стърн, но също и че чете Чехов на руски, Пруст на френски и Софокъл на старогръцки. Преводачеството е важен критерий за Дамрош, доколкото той разпознава световната литература преди всичко на английски език. Така той включва автори, самите те преводачи на литература, като посочва, че „Целан превежда Кафка, Хулио Кортасар превежда Юрсенар⁶, Юрсенар⁷ превежда Джеймс Болдуин“⁸. Така Дамрош ни предлага да поемем с него на пътешествие по страниците на световната литература и да се

---

³ УЛФ, В. Съвременният роман. – В: *Смъртта на едnodневката*. София: Народна култура, 1983, с. 176–177.

⁴ DAMROSCH, D. *Around the World in 80 Books*. New York: Penguin Press, 2021.

⁵ BLOOM, H. *The Western canon: the books and school of the ages*. 1st ed. New York: Harcourt Brace, 1994, p. 552.

⁶ Преводът на Кортасар излиза през 1955 скоро след френския оригинал от 1951.

⁷ Юрсенар превежда през 1982 пиесата на Болдуин „The Amen Corner“.

⁸ DAMROSCH, D. *Around the World in 80 Books*. New York: Penguin Press, 2021, p. xviii.

обикаляме по земното кълбо на един изцяло географски принцип – това е просто една версия на световната литература, без претенция това да бъде списъка на каноничните книги подобно на Блум, нито да дава униформен ред на глобализираната литература. И все пак списък има и то с ясно посочените 80 заглавия, издаден по проект на харвардски професор. Визията на Дамрош загърбва литературната история за сметка на картографирането на литературна география.

2. Две други визии за световната литература: Огнян Ковачев и Галин Тиханов

Към визията на Дамрош е добре да се добави погледа на Галин Тиханов от статията „Отвъд циркулацията“, в която критически преосмисля понятието за циркулация, зад което ясно се разпознава либералния англосаксонски дискурс и идеята за една по-обхватна екосистема, в което всички текстове на английски език текат безпрепятствено, придвижват се и биват превеждани. Като контрапункт на тази историческа и деконтекстуализирана представа за световната литература Тиханов развива идеята за литературни зони и зонален модус, в който българската литература е в диалог с балканската литературна зона, със славянската зона и като такива тези зони се вътрешно се застъпват, хибридизират, оспорват и се вливат в световната литература.⁹

На този актуален дебат особено профетически ми се вижда размишлението на О. Ковачев от последната глава от книгата му „Литература и идентичност“ (2005), в която са съположени понятията за **национална, световна и глобална литература** в съвременната ситуация.¹⁰ Ковачев разглежда понятията както с оглед на тяхната териториална, така и на тяхната тропологична референциалност. Струва ми се знаково как свързването на световна и литература може да бъде разделено на преди и след навлизането на глоболизиращите тенденции: „съотношението между национален и световен формат в предглобализационния дискурс грижливо си придава формата на инкорпориране на частния принос в надвишаващото го не само количествено цяло“.¹¹

---

⁹ ТИХАНОВ, G. Beyond Circulation. – In: *Universal Localities: The Languages of World Literature*. London: J. B. Metzler, 2022, pp. 223–247.

¹⁰ Отвъд посочена глава от „Литература и идентичност преображения на другостта“, Огнян Ковачев мисли върху проблема за световната литература още в: КОВАЧЕВ, О. Национална литература. Световна литература. Глобална литература? – В: *Езикът и литературата в епохата на глобализация*. Сборник с материали от конференция. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2003, с. 5–13, и: КОВАЧЕВ, О. Световната литература днес – сфера, чийто център е навсякъде? – *Език и литература*, 1995, бр. 5-6, с. 162–166.

¹¹ КОВАЧЕВ, О. *Литература и идентичност преображения на другостта*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005, с. 247.

Така Ковачев посочва като водещо за световната литература, очертана още от Гьотевия разговор с Екерман от 31.01.1827, нейната универсалност и общочовешки диалог, но и още по-важно нейната темпорално сновене между минало и настояще, класичност и модерност, образцовост и съвременност. В крайна сметка, в подобно времево съчленяване може да видим теориите за каноноформиране, познати ни от Т. С. Елиът, Борхес и, разбира се, Х. Блум от „Безпокойството от влияние“. Скептично-тревожното размишление за разликите, които идват с глобализма и глобалната литература, съпътствани от новите медии и виртуалността, са особено важни и провиждащи, като диагностика на тенденции, които вече съвсем не са утопични или дистопични, а все повече наличност: „Новите средства не само улесняват и ускоряват човешките дейности и общуването, но възпроизвеждат един технологичен свят, в чиито виртуални пространства бродят призраците на изгубения усет за реалност?“¹² Накратко, онова, което Дамрош нарича световна литература днес, добре бива описано от Ковачев с понятието за глобална литература с всички съпътстващи измамни прилики и работещи разлики от просвещенско-романтическия образ за световна литература.

Именно в този ракурс, ми се струва плодотворно да препрочетем залозите на „Литература и идентичност: преображения на другостта“, в която сновенето между национално, световно и глобално е нишката на Клото, Лахезис, Атропос, която минава през цялата книга. Тук в главата върху Даниела Ходрова, „Тета“ е разгледан като роман-метафигция и е съположен до Джон Барт, Пинчън, Калвино, Анжела Картър, но и до Сервантес, Борхес, Кундера, но и Дебелянов е четен успоредно с Рилке, готическата символика е търсена в българския символизъм, както и е разгледана възможността да мислим за балканска готика. Това на практика добре се вписва в идеята за зоналност на световната литература и един възможен интертекстуален диалог и напрежение между отделните зони, в които естетическите, политическите, социалните и икономически фактори не са забравени. Така теоретичната рамка на Ковачев дава необходимите инструменти критически да се погледне на съвременното глобално понятие за световна литература с един аргумент по-близък до Х. Блум.

3. Маргьорит Юрсенар и литературните зони

Но да с върнем към Юрсенар с въпроса каква е причината романът „Мемоарите на Адриан“ да е включен в „Пътешествие около света за 80 дни“. Дали това е заради особения космополитизъм на Адриан, който смята себе си за гражданин на света съчетава гръцкото образование и римския закон? Причината е по-скоро друга. Дамрош вижда в

---

¹² Пак там, с. 242.

Юрсенар пример за малка литература в тесните разбирания на Делъоз и Гатари – френско-белгийска авторка, която пише на френски на един самотен остров близо до Ню Йорк. Юрсенар всъщност е стар и обикнат пример от Дамрош, макар до момента той да не е развивал обстойна интерпретация върху нейното място и логика в световната литература.

Изключително сложната и интересна е линията около вписаността и съответно невписаността на Юрсенар в различните контексти и езици, в която тя пребивава още приживе. Този въпрос не е лесен като започнем от това, че тя е първата жена във Френската академия, но всъщност тя не е просто французкойка, а има френско-белгийски произход. Отвъд това писането ѝ е формирано през дългата ѝ любов към съвременна и антична Гърция. И независимо от своето пренасяне в други епохи, Юрсенар е застигната от големия катаклизъм на Втората световна война, който я изпраща в Америка, където независимо, че продължава да пише на френски е съвсем бързо и своевременно превеждана на английски от своята дългогодишна спътница Грейс Фрик. Отвъд биографичната ѝ история, която е неминуемо значеща и важна, Юрсенар изработва в своето творчество визия за световна литература през сюрреалистично съчетаване на древни маски и съвременни тела.

Този почерк при нея датира от най-ранните ѝ романи като „Новата Евридика“ та чак до нейния *magnum opus* „Мемоарите на Адриан“. Именно този ранен роман, вторият неин романов опит, който крушира след първоначалния ѝ успех с „Алексий или трактат за напразната борба“, се превръща в повод Юрсенар да открие техниката по инкорпориране на чуждия опит чрез пряка среща с него.

В биографичен план 1931 година е много тежка за Юрсенар – умира баща ѝ, а критиката е унищожително строга към новопубликувания ѝ роман. Той обаче я среща с Андре Френо, който ѝ открива голямата възможност да срещне Гърция като руини от минало и настояще, фрагменти от фантазмени истории и релефа на един реален пейзаж. Малката компания – Френо, Юрсенар и лекарят Гастон Бесет – предприемат приключението по опознаване истинската Гърция. Подобни пътувания не са чужди на първата половина на ХХ век. Тримата решават освен пътуват и да играят на литературна игра, в която всеки има за задача да пише истории, опиращи се на митовете от този район.¹³ Това е съвсем в романтическия жанр на Нова митология, която преобразува миналото или природата с инструментите на съвременната рефлексия.¹⁴

---

¹³ Биографичните факти са разказани по: SAVIGNEAU, J. *Marguerite Yourcenar: Inventing a Life*. Chicago: University of Chicago Press, 1993, p. 92.

¹⁴ Историята помни един друг подобен случай, когато през дъждовната пролет на 1816 г. във вила Диодати до Женевското езеро лорд Байрон, Пърси Шели, Мери Шели, д-р Полидори и Клер Клермонт четат страшни истории и по спомените на Мери Шели лорд Байрон предлага игра, в която всеки

Юрсенар, Френо и д-р Бесет избират стратегията не да разказват призрачни истории, а да съживят призраците на миналото. Показателно е, че през 1939 на френски излиза цял брой на „*Les Cahiers du Sud*“ (списание, в което по това време публикуват Арто, Бенямин, Симон Вейл, Пол Валери), който е озаглавен „Завръщане към гръцките митове“ (*Retour aux mythes grecs*). Този брой бележи, ако не цяла вълна, то група френски писатели, обединени около страстта по преизобретяване на Античността.¹⁵ Като част от тази група е разпознат и Жан Кокто, близък приятел най-напред на Френо, а по-късно и на Юрсенар, който през 1926 поставя своята пиеса „Орфей“ (*Orphée*) в Париж (костюми в представлението са дело на Коко Шанел), която по-късно прераства в едноименния филм от 1950 г. В предговора към списанието Френо описва идеята по завръщането към гръцките митове като потапяне на настоящето в античния хронотоп: „Може да се каже, че тогава живяхме само за Гърция и чрез Гърция, месеци наред, до степен, в която загубихме чувството си за настоящето ние живеехме изцяло в онова междинно пространство на Приказното и Всекидневното, представено в безсмъртната „Градива“ [на Вилхелм Йенсен].“¹⁶

За малката група пътуващи това разиграване на митовете се оказва много плодотворно, но за Юрсенар то поставя убедително начало на личния ѝ почерк на писане. В следствие на това пътуване тя създава две от своите важни ранни книги с експериментални прози, „Пламъци“ и „Източни новели“ (1938). Новелите разказват истории, взети от фолклор или от всекидневния печат, от различни точки на света – Гърция, Сърбия, Индия, Китай, Япония. Мисленото съчетаване на „Пламъци“ и „Източни новели“ дава поглед едновременно за културното минало и предизвикателствата на настоящето, облечено в поетически език и съчетаващи различни реалии на литературата от съвременния кръг към току-що случилите се автори като Пруст, Улф, Ман, но и цялата традиция, към която Юрсенар се отнася като Расин, Шекспир и още, до Античния свят, без да са пропуснати балканските народи с Крали Марко, но и принц Геджи, Ван Фу, богинята Кали. Юрсенар си служи със стилистични маски, мимикрира съответните традиции, диалекти и обичаи, като така събира в проекта на „Източни новели“ балканската литературна зона, славянската зона, но и тази на близкия и далечния изток. Това изцяло въображимо съчленяване и съполагане на традиции израства точно от остранистената гледна точка на Юрсенар, която

трябва да напише по един злокобен разказ.

¹⁵ Писателите, включени в броя, са Жан Кайрол, Андре Шастел, Маргьорит Юрсенар, Шарл Делоне, Андре Френо, Мони дьо Були, Пиер Емануел, Етиен Фузелие, Гастон Морен.

¹⁶ SAVIGNEAU, J. *Marguerite Yourcenar: Inventing a Life*. Chicago: University of Chicago Press, 1993, p. 92.

през своето пътуване в съвременна Гърция извършва едно своеобразно потъване в миналото, което позволява археологически да се кръстосван не само географски, но и времеви зони.

Да, и тази конкретна история би могла лесно да спомогне да включим Юрсенар в една предимно географска световна литература. Собственият ѝ биографичен, и най-вече творчески опит обаче показват, че пътуването и местоположението на литературата работят с въображаем елемент.¹⁷ Понятието за световна литература трябва да си служи с два компонента – въображаем и зонален, едва тогава то придобива своя релеф.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

КОВАЧЕВ, О. *Литература и идентичност преобразжения на другостта*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005.

КОВАЧЕВ, О. Национална литература. Световна литература. Глобална литература? – В: *Езикът и литературата в епохата на глобализация*. Сборник с материали от конференция. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2003, с. 5–13.

КОВАЧЕВ, О. Световната литература днес – сфера, чийто център е навсякъде? – *Език и литература*, 1995, кн. 5-6, с. 162–166.

УЛФ, В. Съвременният роман. – В: В. УЛФ. *Смъртта на еднодневката*. Прев. Жени Божилова. София: Народна култура, 1983, с. 170–182.

REFERENCES

KOVACHEV, O. *Literatura i identichnost preobrazheniya na drugostta* [Literature and Identity Transformations of Otherness]. Sofia: St. Kliment Ohridski UP, 2005.

KOVACHEV, O. Natsionalna literatura. Svetovna literatura. Globalna literatura? [National Literature. World Literature. Global Literature?]. In: *Ezikat i literaturata v epohata na globalizatsiya*. *Sbornik s materialy ot konferentsiya* [Language and literature in the era of globalization. Proceedings of the conference]. Sofia: St. Kliment Ohridski UP, 2003, pp. 5–13.

KOVACHEV, O. Svetovnata literatura dnes – sfera, chiyto tsentar e navsyakade? [World Literature Today – a Sphere Whose Centre is Everywhere?]. In: *Ezik i literature* (Sofia), 1995, Iss. 5–6, pp. 162–166.

---

¹⁷ В своя доклад на форума „Кино, канон, готика“ (26–27.11.2021), посветен на О. Ковачев, Камелия Спасова представи изключително интересната идея за *световната литература* като въображаема. Цитирам идеята ѝ през част от нейното резюме: „Идеята за световна литература може да бъде представена не само през геополитическия фактор (съвременна антология-колекция от жанрови-образци от екзотични точки на света или акумулационно събиране на произведения от различни времена и епохи), а също и през фактора на въображаемия компонент, който е способен да създава цялост и свят. В този случай може да говорим за въображаемите световни литератури, като тяхната множественост и асиметрия е в самата основа на дефинирането на понятието“.

WOOLF, V. Savremenniyat roman [Modern Fiction]. In: V. WOOLF & Z. BOZHILOVA, (trans.). *Smartta na ednodnevkata* [Death of a Moth]. Sofia: Narodna kultura [publ.], 1983, pp. 170–182.

BLOOM, H. *The Western canon: the books and school of the ages*. New York: Harcourt Brace, 1994.

DAMROSCH, D. *Around the World in 80 Books*. New York: Penguin Press, 2021.

SAVIGNEAU, J. & J. E. HOWARD (trans). *Marguerite Yourcenar: Inventing a Life...* Chicago: University of Chicago Press, 1993.

TIHANOV, G. Beyond Circulation. In: G. TIHANOV (ed.). *Universal Localities: The Languages of World Literature*. London: J. B. Metzler, 2022, pp. 223–247.

LITERARY ZONES:

M. YOURCENAR AND THE CONCEPT OF WORLD LITERATURE

Abstract. The paper examines the French writer Marguerite Yourcenar as an example of world literature, going through three steps. The first step is to question why Marguerite Yourcenar is one of the authors included in David Damrosch's "Around the World in 80 Books". The second step is looking at the notion of world literature through the concepts of Harold Bloom's "The Western Canon", Ognyan Kovachev's "Literature and Identity Transformations of Otherness", and Galin Tihanov's "Beyond Circulation". The third step reads Yourcenar's method as being in line with the idea of literary zones and zonality. *Keywords:* Marguerite Yourcenar, Galin Tihanov, David Damrosch, Ognyan Kovachev, world literature, literary zones

Francheska Zemyarska, PhD candidate, Assist. Prof.
Sofia University St. Kliment Ohridski
15, Tzar Osvoboditel Blvd, Sofia 1504, Bulgaria
E-mail: fzemyarska@gmail.com